

Rovnost v příležitostech, rovnost ve výsledku?

Zdeněk KADLEC,
ředitel Krajského úřadu Kraje Vysočina

Co je to svoboda?

- možnost rozhodovat se, chovat se a jednat **podle vlastní vůle** individua (fyzické osoby, právnické osoby),
- „volný“ prostor pro **uplatňování sebe sama**,
- stav **bez externí regulace** (bez přílišné míry externí regulace),
- žádná omezení, žádné limity, žádné zákazy ani příkazy.

Jaké jsou možnosti regulace, čím bývá svoboda omezována? (I.)

- **právním řádem,**
- **veřejnou mocí,** tedy státem, územní či jinou oficiálně uznávanou samosprávou,
- interními předpisy (např. zaměstnavatele),
- požadavky nadřízených (doslovně i v přeneseném smyslu),
- jinými autoritami,

Jaké jsou možnosti regulace, čím bývá svoboda omezována? (II.)

- **tradicemi**, kulturními a společenskými **zvyklostmi**,
- **náboženstvím**, ideologií, filozofickými východisky, morálními imperativy,
- **rodinou**, jejím vnitřním sociálním klimatem,
- **blízkými osobami**, jejich názory, obvyklým chováním a jednáním,
- různými (ne)formalizovanými **komunitami**, ...

Svoboda je vlastně do značné míry (z hlediska vnějších podmínek) **rovností v příležitostech**.

Každé individuum má ve zcela svobodném prostředí **teoreticky stejné šance** uspět, uplatnit se.

Příležitosti, tedy šance individua, **nejsou** však ve skutečnosti nikdy **zcela rovné**.

Rovnost v příležitostech je **principem**, nedosažitelnou metou, **ideálem**, ne zcela naplnitelným cílem konvergence.

Čím zejména jsou příležitosti ve svobodném prostředí ovlivňovány?

- **vrozené charakteristiky**, zejména **nadání** (talent), a **aktuální zdravotní** (somatický a psychický) **stav**,
- **vliv „prožitého“**, dosavadní **nabyté vědomosti a zkušenosti, získané dovednosti**, a to sociální i profesní,
- **osobní štěstí** či smůla, dar být ve správný čas na správném místě, potkat správné lidi v příznivé situaci, ...

Nadání a aktuální zdravotní stav

- inteligence, schopnost analýzy, dedukce, předvídavosti,
- paměť, schopnost uchovat informaci a vybavit si ji,
- motorika - zručnost, psychomotorické předpoklady,
- smysly, jejich citlivost, vzájemné provázání, rozlišovací schopnost mezi vjemy,
- osobnost a povahové vlastnosti,
- fyzická i psychická odolnost, schopnost vyrovnávat se se zátěžovými situacemi, se stresem,
- míra odvahy, sebedůvěry, smysl pro zodpovědnost, ...

Vliv „prožitého“, zkušenosti, vědomosti, dovednosti

- prožité dětství, výchova,
 - fyzická i psychická trénovanost,
 - prodělané, získané vzdělání,
 - nabyté dovednosti,
 - profesní zkušenosti,
 - aktuální společenský a materiální status jednotlivé osoby a komunity, ve které jednatel žije, působí,
- a další faktory.

Čím vším je svoboda?

- **motorem** společenského **rozvoje**,
- nezbytným předpokladem **iniciativy a tvůrčí aktivity**,
- **motivací k vynakládání úsilí** (energie, práce, času),
- nezbytným předpokladem pro dlouhodobější aktivní hledání a nalézání **nových cest a nových řešení**.

Svoboda jednoho subjektu může však omezovat svobodu subjektů jiných, nepřiměřeně zasahovat do jejich práv, existenčního a „životního“ prostoru.

Jaká jsou rizika bezbřehé svobody?

- **silní jedinci** mohou žít a profitovat **na úkor slabších**,
- **slabší jedinci** se dostávají do **podřízené, závislé** a často až **nedůstojné role**,
- „vyplácejí“ se negativní charakterové vlastnosti a nejsou ctěny nebo jsou dokonce **popírány** základní **morální principy**,
- honba za **materiálními statky** a za **mocí** (za příležitostí ovládat druhé),
- prostor pro konflikty a **narušování sociálního smíru**.

A co když svoboda ve společnosti chybí? Jaká jsou rizika nesvobody? (I.)

- **omezuje se iniciativa a aktivita**, schopným jedincům se nevyplácí svých schopností využívat, vlády se chopí **všeobecná apatie**,
- společnost se **nivelizuje**, upadá do šedého podprůměru,
- klesá produktivita, upadá vzdělanost,

A co když svoboda ve společnosti chybí? Jaká jsou rizika nesvobody? (II.)

- **vytrácí se motivace** a víra v příznivou budoucnost,
- **slabší** jedinci žijí a profitují **na úkor silnějších**,
- kvete klientelismus,
- roste **potenciál pro snadné ovládnutí společnosti**,
příp. celé společnosti.

V jaké společnosti chceme žít, jakou společnost chceme spoluvytvářet? (I.)

- **harmonickou společnost** - společnost **pro všechny**, aby se každý jedinec mohl uplatnit ve prospěch ostatních, seberealizovat, rozvíjet, být šťastný, vést důstojný život,
- aby mohl být každý jedinec **užitečným** ostatním, celé společnosti,
- společnost, kde **silnější pomáhají slabším a slabší toho nezneužívají**,

V jaké společnosti chceme žít, jakou společnost chceme spoluvytvářet? (II.)

- aby každý jedinec cítil **pevné zázemí** a **podporu** pro případ, že ji skutečně potřebuje,
- ale také společnost **úspěšnou**, **bohatou**, dynamicky se rozvíjející a orientovanou na růst, **aktivní**, různorodou (pestrou).

Kudy vede cesta ke skutečně harmonické společnosti? (I.)

- tajemství spočívá v nikdy nekončícím procesu hledání a nalézání **rovnováhy mezi svobodou a regulací**,
- konkrétní míra **svobody** individua musí být **důsledně vyvážena** přiměřenou mírou jeho **odpovědnosti**,
- regulovat je třeba jen to, co je **nezbytné a objektivně potřebné**, efektivní,
- je třeba jen **odstraňovat nebo zmírňovat nežádoucí extrém**y,
- receptem je **obecná lidská slušnost** a vstřícnost, **kultivace společnosti**,

Kudy vede cesta ke skutečně harmonické společnosti? (II.)

- vnímání reality **z pohledů jiných lidí** z různých skupin (zejména skupin se znevýhodněním),
- obecný **princip podpory slabších, znevýhodněných** skupin i jednotlivců,
- **edukace, výchova, pozitivní příklad,**
- uplatňování principů podpory **diverzity.**

Rovnost ve výsledku (I.)

- jde o **teoretický** stav, kdy se každému jedinci či každé vymezené, sledované skupině dostane **stejné hodnoty naplnění konkrétního požadavku**, stejné hodnoty určitého **zájmového parametru**,
- příklady – stejný plat či stejná mzda, shodné zastoupení v rozhodovacích pozicích, vyvážený poměr kandidátů na volené pozice,
- tohoto stavu komplexněji nikdy není možné dosáhnout, rovnost ve výsledku je stejně jako rovnost v příležitostech **principem**, nikoliv všeobecnou trvalejší realitou,

Rovnost ve výsledku (II.)

- mnohdy **je velmi sporné**, zda je v konkrétním parametru rovnost ve výsledku **žádoucí**, obecně pro společnost **prospěšná**, příp. do jaké míry,
- **přílišná nerovnost** ve výsledku je jednoznačně velkým **rizikem** pro dosažení a udržování **sociálního smíru** (všech jeho druhů a forem), je tedy **objektivně nežádoucí**,
- názor na **míru rovnosti ve výsledku** považovanou za optimální je **silně individuální**, u konkrétních jedinců se značně liší (otázka, co přiměřené je a co není),

Rovnost ve výsledku (III.)

- názor jednotlivce na potřebnou úroveň rovnosti ve výsledku je do značné míry determinován:
 - sociálním původem, aktuálním sociálním statusem a sociálním prostředím, ve kterém jednatel žije,
 - výchovou, znalostmi a zkušenostmi, stupněm dosaženého vzdělání a jeho oborem (zaměřením),
 - věkem, zdravotním stavem, povahovými vlastnostmi – zejména mírou sebedůvěry;
- je patrná souvislost s politickou orientací (pravice x levice).

Rovnost ve výsledku (IV.)

- ve svobodném prostředí, kde existuje dostatečná míra **rovnosti v příležitostech**, závisí dosažení **uspokojivého výsledku** především na konkrétním **jedinci samotném** – na jeho **možnostech a schopnostech**, ale také **vůli, aktivitě** (úsilí, pracovitosti), ochotě k obětem ve prospěch výsledku,
- pokud **nenastane** akceptovatelná míra (ne)rovnosti ve výsledku přirozenou cestou, je možné **uplatňovat regulaci** společenských vztahů, „uměle“ stimulovat dosažení žádoucího stavu.

Možnosti regulace společenských vztahů (I.)

Direktivní omezování svobody

- příkazy (nařizování), zákazy a omezování,
 - závazné kvóty, limity,
 - závazné vzorce žádoucího chování a jednání.
- tento způsob regulace je častý, pravděpodobně je nadužíván,
 - opatření mívají nežádoucí vedlejší efekty nebo jsou i kontraproduktivní, mohou být zneužitelná k privátním zájmům,
 - problematické z hlediska motivace (potlačuje iniciativu, potírá diverzitu, případná chyba se zmnohonásobí, vyžaduje kapacitní administrativu – evidence a vymáhání).

Možnosti regulace společenských vztahů (II.)

Direktivní, administrativní rozšiřování svobody, upřednostňování „menších“, „slabších“ jedinců a skupin

- jde o metodu pozitivní diskriminace znevýhodněných jedinců a skupin,
- mnohdy zhoršuje klima ve společnosti, bývá vnímáno jako nespravedlivá nerovnost, může být proto i silně kontraproduktivní,
- často vede ke zneužívání.

Pozitivní diskriminování jedné znevýhodněné skupiny může být vnímáno jako diskriminace ostatních (také jí i fakticky je).

Možnosti regulace společenských vztahů (III.)

Nepřímá regulace, zvyšování motivace k žádoucímu chování, jednání

- může se jednat o různé **emancipační projekty** nemající vliv na rozsah práv znevýhodněných skupin a jednotlivců, o programy pro „menší“, „slabší“, diskriminované,
- zcela zásadní je **edukace a výchova**.

Tato forma regulace společenských vztahů je obtížnou, ale i nejméně rizikovou, opírá se o principy diverzity a občanské společnosti, nepopírá principy spravedlnosti.

Rovnost v příležitostech, nebo rovnost ve výsledku? (I.)

- **Rovné příležitosti – primární koridor**
 - otevření prostoru,
 - podpora aktivity, veřejná diskuze, citlivé modelování příznivého společenského klimatu.
- **Rovnost ve výsledku – sekundární koridor**
 - korekce společenských vztahů, jen při naléhavé potřebě,
 - ochrana slabších, znevýhodněných,
 - ochrana důstojnosti všech,
 - opatrnost, dočasnost, podmíněnost – vyhodnocování efektů.

Rovnost v příležitostech, nebo rovnost ve výsledku? (II.)

- Velmi **široký rozsah rovnosti v příležitostech** by měl být součástí každé **moderní společnosti** (v právním řádu; fakticky).
- K regulaci společenských vztahů by mělo být přistupováno jen s **maximální opatrností** a s důsledným **hodnocením jejich faktických dopadů**.
- Opatření k dosažení přiměřené úrovně **rovnosti ve výsledku** je třeba citlivě dávkovat a je rozumné je aplikovat jen k odstraňování nebo zmírňování **nežádoucích extrémních** či velmi **výrazných nerovností** (regulace jen „jako šafránu“).

Rovnost v příležitostech, nebo rovnost ve výsledku? (III.)

- Protože je otázka (ne)akceptovatelnosti mnohých nerovností do značné míry věcí názoru, bez existence objektivní pravdy, a protože se společenské vědomí v této oblasti v čase významně posouvá, je třeba vést **kontinuální odbornou i laickou, širokou diskuzi k ověřování postojů veřejnosti.**
- **Diskuze** na tak náročné téma musí být moderována tak, aby nebyla fanatická a zůstala **otevřená různým názorům.**
- Klíčovou roli musí hrát **vzdělávání, výchova, šíření dobré praxe** a obhajoba prostřednictvím obecně respektovaných **morálních zásad.**

Děkuji Vám za pozornost.

Mgr. Ing. Zdeněk Kadlec, MBA, dr. h. c.
ředitel úřadu

Krajský úřad Kraje Vysočina
Žižkova 57
587 33 Jihlava

tel.: 564 602 250; 724 650 114
e-mail: kadlec.z@kr-vysocina.cz

